

ГАРАНТІЇ БІОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Виділення біологічних прав людини як самостійної групи прав і складової частини правового статусу особистості робить необхідним розглянути питання про гарантії цих прав. Характеристика гарантій біологічних прав людини при цьому повинна виходити з загальних підходів, що запропоновані сучасною наукою конституційного права.

Поняття «гарантія» визначається як порука в чомусь, забезпечення чого-небудь, умови, що забезпечують успіх чого-небудь [1, 173].

Само по собі нормативне закріплення прав і свобод особистості ще не забезпечує їхню безумовну реалізацію та захист. Гарантії реалізації і захисту прав і свобод людини є одним з елементів правового становища особистості. Якщо правовий статус особистості становить собою певну ідеальну модель, згідно з якою повинне формуватися юридичне і фактичне становище конкретної особи, то наявність гарантій прав і свобод створює потрібні сприятливі умови та необхідні засоби для переведення цієї моделі зі стану ідеї в стан дійсності. Без відповідних гарантій права особистості, що проголошені в конституції і законах, — порожній звук.

Тобто призначення гарантій полягає в тому, щоб створити умови, за яких проголошені права і свободи були би фактичним становищем кожної людини.

«На папері, — зазначає К. Маркс, — легко можна прокламувати конституції, право кожного громадянина на освіту, на працю і, насамперед, на певний мінімум засобів існування. Але тим, що усі ці великодушні побажання записані на папері, зроблене ще не все; залишається ще завдання запліднювання цих ліберальних ідей матеріальними і розумними установами» [2, 687–688].

У широкому розумінні поняттям «гарантії» охоплюється увесь комплекс об'єктивних та суб'єктивних факторів, що спрямовані на фактичну реалізацію прав, свобод и обов'язків особистості, на усунення можливих причин і перешкод їхнього неповного або неналежного здійснення та захист прав від порушень.

Гарантії прав і свобод особистості прийнято поділяти на гарантії реалізації і гарантії захисту. При цьому гарантії реалізації — це загальні гарантії, тобто економічні, політичні і духовні умови життя суспільства, що створюють передумови для здійснення тих чи інших конкретних прав і свобод. Гарантіями захисту виступають спеціальні гарантії — юридичні гарантії. Людина звертається до них тоді, коли можливо порушення, порушається або вже порушено його суб'єктивне право чи свобода.

Законодавець у демократичній державі не тільки встановлює конкретний каталог прав і свобод особистості, але і нормативно закріплює систему певних гарантій, як загальних, так і спеціальних. При цьому загальні гарантії, як правило, не виділяються в відокремлений структурний підрозділ конституції чи

будь-якого закону. Вони впливають з різних, як загальних, так і конкретних, положень цих актів. Наприклад, в Конституції України вони містяться у значенні на демократичний, правовий і соціальний характер державності, на народовладдя, на економічне, політичне і ідеологічне різноманіття і т. ін., а крім того нерідко у статтях, що закріплюють те чи інше конкретне суб'єктивне право. У той же час юридичні гарантії часто фіксуються компактною групою в окремих положеннях конституції або законодавчого акта.

Разом з тим просте нормативне закріплення тих чи інших гарантій само по собі також не забезпечує їхню наявність у реальному житті, а лише створює передумови для їхнього існування.

Гарантії реалізації біологічних прав і свобод, тобто загальні гарантії, обумовлені усім ладом суспільного життя. Однак найбільш важливою гарантією реалізації саме біологічних прав і свобод є запровадження у життя принципу визнання людини, її життя і здоров'я, тобто саме біологічних складових людської особистості, найвищою соціальною цінністю. Якщо це положення не є лише закріпленою у конституціях декларацією, а реально втілене у життя, то це і буде найважливішою гарантією біологічних прав і свобод. Головними компонентами цієї гарантії є проведення миролюбної зовнішньої політики держави, її неучасть у війнах та збройних конфліктах, ефективна боротьба з правопорушеннями, що спрямовані проти життя і здоров'я людини, здійснення діяльності, спрямованої на зниження рівня дорожно-транспортних пригод, рівня пожежної безпеки, додержання належного рівня організації охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії на виробництві, охорони навколишнього природного середовища, охорони здоров'я, що відповідає сучасним вимогам і т. ін.

Юридичні гарантії біологічних прав і свобод становлять собою систему умов та засобів, що забезпечують захист цих прав. До числа умов можна віднести, з одного боку, нормативне закріплення цих прав та їх гарантій, а з другого — наявність ефективної судової системи і системи правоохоронних органів. Засобами забезпечення прав і свобод є «засоби реагування», якими наділені ці органи для поновлення порушених прав, тобто закріплені за ними повноваження.

Наявність механізмів і процедур захисту біологічних прав особистості — необхідна умова реальності цих прав. Аналіз чинного законодавства відносно біологічних прав особистості дозволяє виділити два основних способи захисту цих прав: 1) самозахист; 2) державний захист, тобто захист за допомогою державних інституцій.

Самозахист, як спосіб захисту, закріплено, наприклад, в ч. 3 ст. 27 Конституції України, яка встановлює, що «кожен може захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань». Самозахистом біологічних прав людини фактично є і гарантія, що закріплена у ч. 3 ст. 28, — «жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим досліддам».

У той же час державний захист цих прав ґрунтується на низці гарантій загального характеру, пов'язаних, насамперед, із судовим захистом у порядку кримінального, цивільного і адміністративного судочинства. До них, зокрема,

належать гарантії, які випливають із принципів кримінального судочинства, що виникають:

– по-перше, на стадії досудового провадження: право на судовий захист і доступ до суду, право на доступ до послуг адвоката, право на кваліфіковану юридичну допомогу, при необхідності безоплатну, право не бути примушеним до надання свідчень проти себе, право бути негайно и докладно проінформованим про характер і підстави висунутого звинувачення, право на безоплатну допомогу перекладача, право вимагати необхідний і достатній час і можливість для підготовки свого захисту, право на презумпцію невинності;

– по-друге, на стадії судового провадження: право бути судимим судом, що був утворений на підставі закону, право бути судимим незалежним судом, право бути судимим неупередженим судом, право вимагання судового рішення нарівні з усіма особами, право на публічний судовий розгляд, право на розгляд у розумний строк, право підсудного бути судимим у власній присутності, право на рівні з іншою стороною процесуальні можливості, право на одержування мотивованого судового рішення;

– по-третє, на стадії після судового провадження: право на виконання судового рішення, право на оскарження вироку суду, заборона повторного переслідування за однією тою же справою, право на відшкодування шкоди за вчинену судову помилку.

Наведені вище загальні гарантії випливають як із Конституції і законодавства України, так і з міжнародно-правових актів, в першу чергу Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Європейської конвенції з прав людини і основних свобод, Конвенції СНД про права і основні свободи людини, Статуту міжнародного кримінального суду.

Поряд з загальними міжнародно-правовими гарантіями слід згадати і про спеціальні гарантії, які стосуються лише біологічних прав. Одним із найбільш важливих міжнародних актів у цій сфері є Конвенція по правам людини та біомедицині 1997 р., яка поставила за мету захищати гідність людської особистості і гарантувати «кожному без виключення дотримання недоторканності особистості та інших прав і основних свобод у зв'язку з застосуванням досягнень біології і медицини (ст. 1)» [3, 57].

Цим документом було затверджено декілька важливих принципів, а саме:

– заборонена будь-яка форма дискримінації по відношенню до людини, в тому що стосується його генетичної спадщини;

– генетичне тестування можливо лише у медичних цілях;

– втручання до геному людини, що направлено на його модифікацію, може бути здійснено лише у профілактичних, діагностичних або терапевтичних цілях і лише при умові, що воно не спрямоване на зміну геному спадкоємців даної людини;

– забороняється використання допоміжних медичних технологій дітонародження у цілях вибору статі майбутньої дитини, за виключенням випадків, коли це робиться з тим, щоб уникнути успадкування майбутньою дитиною захворювань, пов'язаних зі статтю;

– заборона створення людських ембріонів з дослідницькою ціллю;
– заборона видобування фінансової вигоди із використання людського тіла та інші [3, 52].

Одним із важливих чинників, гарантуючих застосування в Україні європейських стандартів прав людини, повинен стати Закон України «Про виконання рішень Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р., в преамбулі якого зазначена «...необхідність усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини та протоколів до неї...» [4].

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. — К., 2001.
2. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. — 2-е изд. — Т. 3.
3. Де Сальва. Европейская концепция по правам человека. — СПб., 2004.
4. Голос України. — 2006. — 5 квіт.

УДК 351.741:342.7

Т. Ю. Дашо

РОЛЬ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ, СВОБОД ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Серед головних завдань правової демократичної держави пріоритетним є забезпечення прав і свобод громадян. У ст. 3 Конституції України чітко визначається, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1].

Права і свободи людини перебувають у центрі наукових пошуків багатьох вчених. Зокрема, різні аспекти даної проблеми досліджували М. Ануфрієв, О. Богачов, М. Костицький, О. Негодченко, Ю. Шемшученко, А. Олійник, О. Онищенко, І. Кресіна, В. Погорілко, В. Пазенко, Ф. Рудич, Ю. Римарук, К. Толкачов, А. Хабібулін, Я. Шевченко та ін.

Правова держава ніколи не обмежується юридичною фіксацією прав громадян. Проголошуючи права і свободи особи, держава повинна гарантувати їх здійснення. Тому, на думку О. Лукашової, закріплення того чи іншого суб'єктивного права в законодавстві повинно означати реальну можливість індивіда вільно користуватися певним благом, чинити певні дії в межах і в порядку, зазначених у законі [2, 95]. Згідно з цим твердженням відповідні державні органи та інші владні суб'єкти у своїй повсякденній діяльності повинні реалізовувати положення Основного Закону. У зв'язку з цим постає логічне запитання: які саме органи, насамперед, мають гарантувати захист конституційних прав та свобод людини і громадянина? В. Клочков стверджує, що одним із